

Jeffri Berg hugger fram de runda bären i den lagerkrans som omger de insamlade fiendevapnen. Det är första gången han kan förhålla sig lite fritt till en förlaga under de tolv år han jobbat som stenhuggare.

HUGGER I STEN

I danska Gilleleje huggs vacker stenkonst för fasadrenoveringen av Stockholms slott. Det är ett gigantiskt uppdrag för de danska stenhuggarna som möter många nyheter – nya arbetsätt, nya stensorter och det svenska sättet att organisera arbete.

TEXT Tomas Eriksson FOTO Urban Jörén

» **D**et är dejligt«, intygar Jeffri Berg och slår ett ännu försiktigt slag med träklubban på den smala mejseln, som formerar bären i en lagerkrans på en av de nio stenreliefer som nyhuggs för balustraderna på rundflyglarna vid den yttre borggården på Stockholms slott.

Det »dejlige« är att han för första gången sedan han för tolv år sedan kom från Färöarna till Danmark för att utbilda sig till stenhuggare får möjlighet att på fri hand skapa ett verk – visserligen utifrån en förlaga, men med möjlighet till egna tolkningar. För i Danmark gör man vanligtvis inte så, där ska ett arbete överensstämma med sin förlaga med högst en millimeters marginal.

Enligt Malin Myrin, Statens fastighetsverks projektledare för fasadrenoveringen av Stockholms slott och beställare av arbetet, är det viktigt att varje nyhuggen relief blir unik, att det syns att arbetet är utfört av olika personer, precis som när slottet byggdes.

–Det är inte fråga om en fri tolkning. Relieferna är huggna efter förlagor med en strikt ordning i kompositionen. Däremot får en krans vara lite tjockare eller ett

blad variera. Det uppmuntrar vi, för det är nyhuggna reliefer vi vill ha, inte exakta kopior av förlagan. Skulle alla verken vara exakt likadana, så finns det dessutom risk för att de ser gjutna ut. Det skulle inte stämma överens med Stockholms slotts formspråk, där det mesta av stenen är huggen i början på 1700-talet, säger hon.

Restaureringen av Stockholms slotts fasad beräknas ta 25 år. 2012 gjordes en upphandling av etapp 2, södra Logårdsflygeln med option på etapp 3 och 4, de två rundflyglarna vid yttre borggården.

I Sverige finns inget stenhuggeri stort nog för att ta sig an detta uppdrag. Här är stenhuggning en utdöende konstart, eftersom svensk byggnadsvård i hög utsträckning arbetar med konservering istället för nyhuggning och dessutom har en mer generös syn på vad man kan kalla »patina«. Men inte ens i Danmark, med lång stenhuggartradition och Nordens enda stenhuggarskola i Haslev, fanns ett företag stort nog att ta sig an jobbet. Därför skapade Raadvad Stenhuggeri i Gilleleje och Gladsaxe Ny Stenhuggeri ett gemensamt bolag för att klara uppgiften.

Den danska konstellationen vann upphandlingen, och denna februaridag prasslar det i skyddsplasten över de runt trehundra sandstensblocken på gårdsplanen hos Raadvad

Maria Hammerich bygger en förlaga i gips som stenhuggarna får förhålla sig till.

»Bindemedlen i stenen löses upp efter ett antal år. Och när det gått så långt att de börjat vittra, då går det ganska fort.«

Stenhuggeri i industriområdet Steremosen i utkanten av bad- och fiskeorten Gilleleje, som utgör Själlands nordligaste punkt. Här, med flyttfirmor och sillrökerier som grannar, skapas den sköna bildkonst som ska pryda Stockholms slott. Under den 3,5 år långa avtalstiden ska de danska stenhuggarna skapa närmare 5 000 stendetaljer, på allt från två till tvåtusen kilo.

Under hela 2014 och stora delar av 2015 får några av de sju stenhuggarna sina dagar att gå genom att hugga in på de 2,5 meter långa, 1,3 meter höga och 35 cm djupa relieferna, som ska ersätta de nervittrade trofégrupperna på rundflyglarna.

Motivet är ett klassiskt krigsbytesmotiv, där fiendens insamlade vapen och svärd knutits samman med en lagerkrans – sannerligen ett svärhugget motiv. Men det kunde ha varit värre, för figurerna huggs i den vänliga och lätt-huggna rorschachersandstenen, som utvinns vid Bodensjöns södra strand i Schweiz. Det är den sten som mest liknar den gotländska sandstenen som fram till i dag prytt slottet, men som inte längre går att utvinna i så stora mängder som krävs. Och rorschachersten är inte bara en lika mjuk och lättarbetad sten, den ändrar också färg med tiden på samma sätt som den gotländska sandstenen, från att vara ljusgrå

som ny till att med åren gå mot gult. Lägg på pluskontot att den dessutom är mer hållbar mot vittring. Och med tanke på att delar av den gamla, mindre tåliga, sandstenen hållit närmare 300 år, så lär ny vittring knappast bli ett bekymmer för dagens restauratörer.

Stenen är också en nyhet för de danska stenhuggarna.

–Vi är vana att jobba med tysk sandsten. Men denne her er meget god. Framförallt när man ska hugga raka kanter, säger Peter Michael Jensen, som är chef för Gladsaxe Ny Stenhuggeri. Han är fjärde generationen stenhuggare och har satt sina mejslar och klubbslag i de flesta danska slott.

–Jag har bland annat jobbat med Amalienborg, Fredriksborg, Fredensborg, Christiansborg, Rosenborg och Eremitaget, räknar han upp. Jag tror faktiskt inte det finns ett kungligt slott som jag inte jobbat med.

ARBETET MED DE åtta relieferna började med en gipsavgjutning av den bästa reliefen på den södra rundflygeln, den så kallade Kommendantflygeln. Men även den bilden var i tämligen dåligt skick. Så Maria Hammerich, med bakgrund som träbildhuggare, fick ta hjälp av ett foto från 1926, då relieferna var i betydligt bättre skick, för att i gips

kunna modellera fram den förlaga som stenhuggarna ska förhålla sig till. Det var ett arbete som tog runt 120 arbetstimmar och det är inte bara beställarna som måste bli nöjda med förlagan.

– Man får exempelvis inte göra håligheterna i verket för trånga. Stenhuggarna måste få plats med sina verktyg, annars blir de arga på mig, säger hon.

Det är lätt att tro att de befintliga reliefernas kraftiga försämring sedan 1926 kan förklaras med luftföroreningar, eftersom de klarat sig så bra de första 170 åren. Men förklaringen är till stor del en annan, enligt Maria Hammerich.

– Bindemedlen i stenen löses upp efter ett antal år. Och när det gått så långt att de börjat vittra, då går det ganska fort.

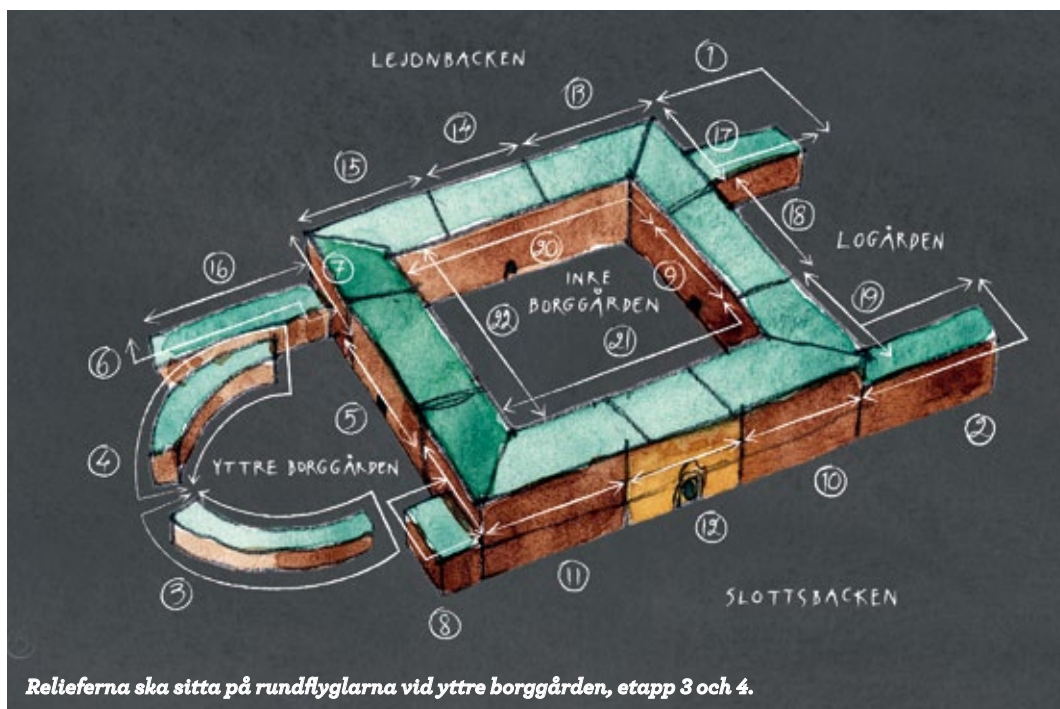
EFTERSOM RELIEFERNA PÅ den norra flygeln, Högvaktsflygeln, är spegelvända jämfört med södra flygelns, så arbetar Maria på förlaga nummer två vid fotograferingen. Men så fort den första var klar, hamnade den bredvid ett drygt ett ton tungt stenblock, som lagts upp på Jeffri Bergs arbetsbänk.

Därmed har han jobb med sina mejslar, sin trycklufts-hammare och sina klubbor fram till leveransen i maj. Det kan tyckas som en evighet att stå med samma sten varje

Malin Myrin och stenhuggaren Niclas Johansson granskar de vittrande relieferna på rundflyglarnas balustrader vid den yttre borggården.

Stig Andersen, stenhuggarmästare i Gilleleje, bland de runt 300 stenblocken som ska huggas om till detaljer på Stockholms slott.

»Nu när jag får se slottet på nära håll, ser jag många fantastiskt vackra detaljer, skapade av bra arkitekter.«

dag i tre-fyra månader. Men Jeffri går glad till verkstan varje morgon.

– Selvfølgelig. Reliefen blir ju finare för varje dag, säger han.

Det är ett nästan svindlande vackert arbete han utför, som när han hugger de runda bären på fri hand med mjuka klubbslag på en centimeterbred mejsels skaft. Men löven är svårast, enligt Jeffri. Han lockas dessutom att göra det extra svårt för sig, nu när han för första gången i sitt stenhuggarliv kan göra egna lövtolkningar.

– Först hugger man ut lövens form, men sedan måste man göra dem levande. Det gör man genom att knacka tunna spår i dem, göra mjuka fördjupningar, hugga kanten vass och göra urgröpningar på kanten på sidan av det upphöjda bladet, berättar han.

Kommandantflygelns reliefer ska vara levererade i september i år. Ett år senare ska de fem bilderna till Högvaktsflygeln levereras.

FÖR DE DANSKA stenhuggarna är detta inte bara ett prestige-jobb, utan välkommet ur många aspekter i en verksamhet som pressas från flera håll, inte minst av teknikutvecklingen.

– Det kommer fler och bättre maskiner, som kopiefräsare som skannar av en förlaga och fräser en kopia. Det används framförallt på material som inte kan studeras så noga, kanske utsmyckningar som sitter trettio meter upp i luften, berättar Stig Andersen, stenhuggarmästare och ägare till Raadvad Stenhuggeri.

Dessutom utsätts branschen för internationell press.

– Precis som inom alla områden får vi numera konkurrens från Kina, många europeiska stenhuggare åker dit för att utveckla stenhuggeriet. Men de kinesiska arbetena är av

varierad kvalitet. En del är bra, men man hör ibland historier om att renoverade statyer av västerlänningar fått kinesiska ögon. Vi noterar att man börjar ta hem jobben till Europa igen, säger Stig Andersen.

I arbetet med Stockholms slott har de danska stenhuggarna inte bara mött ett nytt arbetssätt och en ny stensort. Man har också kommit i kontakt med det svenska sättet att arbeta.

– Det har fungerat bra. Det är ett större samarbete mellan byggherre, konsulter och andra än vad vi är vana vid. Vi gick exempelvis noggrant igenom hela processen vid de första arbetsmötena och i efterhand har vi tittat på vad vi lärt oss under arbetet. I Danmark vill man bara göra det så billigt som möjligt. Här väljer man billigaste muren, billigaste stenhuggaren och det blir ofta konflikter, säger Peter Michael Jenson.

Frågan om det inte är väl många möten och väl mycket förankrande för personer som kommer från ett chefenpekar-med-hela-handen-land som Danmark möts bara av ett skratt. Faktum är att arbetet har fått dem att bli förtjusta i Stockholms slott som byggnad.

– När jag kom hit första gången tyckte jag att Stockholms slott var en stor fyrkantig koloss, en sluten byggnad jämfört med de öppna danska slotten. Men nu när jag får se slottet på nära håll, ser jag många fantastiskt vackra detaljer, skapade av bra arkitekter. Det är också spännande att se att de uppenbarligen hade bråttom när de byggde vissa partier, för det skevar på några ställen och vinklarna är inte alltid raka. Det är ytterligare en utmaning för oss, för då kan inte heller vi dra perfekta ränder eller stå med vinkelhaken överallt, säger Stig Andersen. *

De uthuggna löven får liv genom smala ränder och mjuka inbuktningar på översidan. Relieferna huggs i rorachersten, utvunnen söder om Bodensjön i Schweiz.